

FRANTIŠEK TENČÍK

DVĚ POLSKÉ PUBLIKACE O LITERATUŘE PRO DĚTI A MLÁDEŽ

Literárněteoretické a literárněhistorické práce obírající se písemnictvím pro děti a mládež se v Polsku vydavatelsky soustřeďují ponejvíce ve varšavském nakladatelství Nasza Księgarnia. Toto nakladatelství je obdobou českého Albatrosu a slovenských Mladých let, které v ČSSR také — téměř výhradně — zajišťují vydávání teoretické literatury v dané oblasti, a to v samostatných knižnicích Teorie dětské literatury a Otázky detskej literatury Na sklonku roku 1970 vyšel sborník drobnějších prací Krystyny Kuliczkové *W skłonej kuli* a o rok později sborník statí sedmi autorů *Studia z historii literatury dla dzieci i młodzieży* připravený Wandou Grodzieńskou.

Krystyna Kuliczowska je v Československu dobře známa zejména svou dlouhou spoluprací se Zlatým májem, ve kterém téměř každoročně informuje o polské literatuře pro mládež a o jejím odborném zkoumání. Vedle toho přijíždí do CSSR na konference a symposia i na přednášky. (V březnu 1971 přednášela o aktuálních otázkách polské literatury pro děti v brněnské pobožce Literárněvědné společnosti při ČSAV a studentům bohemistům a polonistům na filosofické fakultě University J. E. P. v Brně.) Kuliczowska absolvovala polonistiku na varšavské universitě (1938) a zpočátku publikovala v literárních časopisech statí a recenze o poezii a próze. Brzy však soustředila svůj zájem na literaturu pro děti a mládež. Po válce věnovala se kratší dobu pedagogické činnosti, od padesátých let pracovala v Literárněvědném ústavu Polské akademie věd a od roku 1961 se zabývá soustavně literaturou pro děti v Ústavu polské filologie na varšavské universitě. Z názvů jejich knižních prací (*Wielcy pisarze dzieciom — Sienkiewicz i Konopnicka; Literatura dla dzieci i młodzieży w latach 1864—1914; Droga twórcza Ewy Szelburg-Zarembiny*) i studií sborníkových a časopiseckých je zřejmé, že pro kritiku současné literatury pro děti hledala oporu v literárněhistorických exkurzích zaměřených na živé tradice.

Titul souboru 45 statí v knize *W szkalnej kuli* převzala autorka z fejetonu Kazimierze Wyky, který v roce 1948 napsal, že literatura pro děti je jako by skleněná koule, v níž se odrážejí tytéž problémy, s jakými se setkáváme v písemnictví pro dospělé. Už v těch letech se Krystyna Kuliczowska utvrdila v přesvědčení, že jediné sepeřítím kritické a literárněhistorické práce týkající se tvorby pro děti s problematikou celkového rozvoje literatury je možné zabránit úzké specializaci, v této oblasti obzvlášť nebezpečné. Na tomto stanovisku založila a rozvíjela pak svou odbornou práci, kterou dokládá výběr jejich ponejvíce časopisecky publikovaných statí (z let 1948 až 1970) v knize. V pěti oddílech pojednávajících o obecných otázkách (Postulaty i dyskusje), o živých tradicích (Żywe tradycje), o otázkách současné prózy (Z zagadnień prozy współczesnej), o problematice tvorby jednotlivých autorů v medajlóncích (Sylwetki pisarzy współczesnych) a recenzích (Wśród książek) jsou řazeny chronologicky a zčásti umožňují sledovat vývoj autorčina teoretického myšlení a do jisté míry i vývoj metodologický, zejména v kritice, jakkoliv se ona sama — jak uvádí — tímto hlediskem při výběru neřídila. Šlo jí spíše o příklady, jak se v dané oblasti utvářela hodnotivá kritéria, na jaké tendence v kulturní politice navazovala. Vedle toho kladla autorka při výběru důraz na trvalejší plantost hodnotících soudů, na jejich aktuálnost. Přiznává také, že soubor je zároveň výrazem jejich individuálních kritických zálib a sympatií, s nimiž je možné diskutovat. Obsah sborníku, v němž je zájem literárněteoretický omezen na tři vstupní statí, dokládající objasnění výchozích stanovisek, potvrzuje znovu, že těžištěm autorčiny práce je kritika literatury pro mládež. Pozornost k historickému kontextu dílčí literární struktury

a k vývojovým tendencím současného širšího kulturního kontextu vytváří jisté předpoklady pro vytváření kritérií, čelí nestrháním normativnosti. Dosavadní práce Krystyny Kuliczowské v dané oblasti je svým dlouholetým trváním a soustředěností z prací ve své době ojedinělých a v jistém smyslu také — zejména v počátcích — prací osamocenou. Odtud si vysvětlíme její obranný tón, postupně oslabovaný a překonávaný mimo jiné z iniciativy početné narůstající uměleckých děl v polském písemnictví pro děti a mládež, které svými hodnotami umožňovalo uplatňovat v kritice stále výrazněji hledisko estetického ozvláštňení hodnot a významů mimoestetických, tj. zejména ideověvýchovných, poznávacích, a svým integračním směřováním k ostatní umělecké literatuře hledisko kontextové. Vítá-li autorka v úvodu ke své knize počínající seskupování polských badatelů ke kolektivní organizované literárněvědné práci v oblasti písemnictví pro děti a mládež, a to zejména z iniciativy ředitele Ústavu polské filologie varšavské university prof. Jana Zygmunta Jakubowského, tj. k takové práci, kterou také sama od počátku požadovala, bude jí nepochybně přiznáno, že svým dílem pomáhala tuto práci připravovat.

Sborník *Studia z historii literatury dla dzieci i młodzieży* chce být — jak se zdá — poukusem o realizaci onoho dávného požadavku Krystyny Kuliczowské. V úvodě se poukazuje na to, že další rozvoj literatury pro děti, její ideově umělecká úroveň je podmíněna vědeckými zkoumáním a vážnou literární kritikou, že nářek na existující situaci nic nezmění, že je třeba začít s konkrétní prací. Takové práce se ujal některé vyšší školy. Vedle prací doktorských, habilitačních, pojednávají o vybraných otázkách literatury pro děti stále častěji práce magisterské a diplomové. Výrazem tohoto úsilí má být i vydaný sborník prací „mladých adeptů“ literární kritiky, kterým byly vytvářeny podmínky, aby se výsledkům jejich činnosti dostalo zveřejnění. Konečně úvod upozorňuje na dlouhodobou přípravu sborníku do tisku, způsobenou zejména úmrtím jeho pořadatelky Wandy Grodzické v roce 1966, jejíž památce chce vzdát hold i za to, čím přispěla k rozvoji polské literatury pro děti a mládež.

Problematika zkoumání v jednotlivých pracích sborníku si zaslouží obsírnější pozornosti. Ve stati Gawęda popularnonaukowa Jana Zabińskiego klade si autorka Małgorzata Dąbko w s k á nejdříve otázku ustálení hranic žánru na pomezí literatury a popularizace vědy, oscilujícího mezi suchým, naučným podáním a formami čerpajícími z krásné literatury, a v besedě Zabińskiego shledává šťastné řešení této otázky, a to v tvořivém spojení obou prvků. Na podkladě pojednání o tematickém plánu besed a metodách provádění výkladu dospívá k identifikaci besedy Zabińskiego jako neustálého dialogu se čtenářem, v němž se uplatňuje umění lehké a vtipné mluvy v sepětí s důkladným a hlubokým ovládnutím tématu. Hanna Machlej d o w á pojednává na podkladě analýzy děl autorů ze dvou poválečných desetiletí o vzpomínkové literatuře o dětství jako o četbě pro mládež. Sleduje typy autorů žánru z daného období, psychologický portrét dítěte v jejich díle, rozdílná pojetí „scénarie dětství“ a dospívá k jisté funkční i hodnotní klasifikaci žánru. Nad otázkou nonsensu v poezii pro děti zamýšlí se Elżbieta B u r a k o w s k á. Hledá prameny nonsensu v dětské literatuře, z příkladů dovozuje vstup nonsensu do poezie pro děti, z hlediska tématu si všímá tvůrců „nové básnické školy“ (Jan Brzechwa, Julian Tuwim) a dospívá k objasnění nonsensu v poválečné poezii pro děti. Dvě následující stati vydávají se za zkoumáním některých otázek vzájemných vztahů literatury a filmu. Ve studii Król Maciuś Pierwszy — od powieści do scenariusza filmowego snaží se Marie O l s z e w s k á objasnit otázku filmové adaptace literárních děl, jejichž hodnota je nesporná, avšak mohou být opomíjena, kupř. pro dezaktualizaci jazyka. V takovém případě má filmová adaptace, jako transpozice epického díla do moderní filmové řeči „osvěžující“ význam, obnovuje zájem o dílo. Olszewska uvádí své pojednání výkladem o úloze scénáře ve filmové adaptaci a poznámkami o filmových adaptacích literatury pro děti na podkladě polské produkce a přikračuje k vlastnímu tématu, k výkladu neobvyklého románu Janusze Korczaka Król Maciuś Pierwszy a jeho zvláštní úlohy v polské literatuře pro děti; studii uzavírá pojednáním o transpozici díla ve scénáři. Prozaickou tvorbu Wiktora Woroszylského se zřetelem k filmové adaptaci románu *I ty zostaniesz Indianinem* zabývá se Liliána K o w a l o w á. Z analýzy románu odvozuje otázky zkoumání, z jejich hlediska pojednává o filmové adaptaci románu uvedeného v titulu a na základě rozboru identifikuje Woroszylského „antiromán“ *Cyril, gdzie jesteś* jako tvůrčí experiment v procesu autorovy tvorby. Alina Ł u k s z o w á si zvolila za téma román pro mládež typu robinsonády z poválečných dvou desetiletí. Materiálem jejího zkoumání jsou tři polské adaptace Defoeovy předlohy z daného období (Stanisława Stampfla, Arkadie Fiedlera a Kamila Gížyckého); které na podkladě rozboru klasifikuje jako rozdílné adaptační typy. Aldona S k a w i ŋ s k á se ve studii *Śląskie motywy ludowe w twórczości baśniowej* Gustawa Morcinka zaměřila na otázku vztahů folklóru a lite-

ratury. Vytváří si pro ně předpoklady v kapitole o stavu zkoumání slezské slovesné tvorby, z níž dovozuje rysy slezských pohádek. V druhé kapitole dovozuje ze srovnávacího zkoumání charakter uměleckého přetváření slezských lidových látek v Morcinkových prózách a jejich „přispůsobení“ mládeži.

Z informace o obsahu sborníku vysvitá, že studie jsou vesměs založeny na zkoumání literárního materiálu, především na pokusech o rozbor nebo výklad textů z hlediska otázek, které si stanoví. Autoři se většinou snaží v průpravných kapitolách orientovat v problematice a vyjádřit některá teoretická východiska. Práce se zcela přirozeně liší v prohloubenosti analýz a výkladů, které nelze např. zaměňovat za metodu interpretace ve strukturním pojetí. Pozornosti si zaslouží mimo jiné zájem o otázky literární genealogie a otázky vztahů mezi literaturou a literárními podklady muzické tvorby. Sborník je třeba uvítat jako dobrý nástup mladé polské badatelské generace v oblasti literárněvědného zkoumání, které pronikavě se rozvíjející umělecká praxe klade stále naléhavěji namnoze i základní, posud neobjasněné otázky.